

Погорська І.І.

доктор політичних наук, старший науковий співробітник

Інститут міжнародних відносин

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

«СХІДНЕ ПАРТНЕРСТВО» ЄС: ВИКЛИКИ ВЗАЄМОДІЇ У КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ

Концепція «Східного партнерства» та його результати за останні кілька років зазнали серйозної критики як з боку експертної спільноти, так і представників європейського політикуму. Попри амбітність загальних цілей, ініціативі «Східного партнерства» не вистачає розумного підходу щодо особливостей історії, політики та соціально – економічних умов розвитку держав, щодо яких вона спрямована. Спроби усунути цей недолік, здійснені у 2010-11 роках шляхом введення принципу посилення партнерства в існуючих рамках Європейської політики сусідства, базувались на стартовому на припущенні, що ЄС має прагнути зміцнення партнерських відносин і більшим чином стимулювати тільки ті країни, що демонструють прогрес у демократичному реформуванні в цілому. Після зустрічі на вищому рівні у Вільнюсі та розвитку подій в Україні, ефективність та перспективи «Східного партнерства» в існуючому форматі поставлено під серйозний сумнів [5]. Значною мірою, проблема полягає у формуванні єдиного соціального простору безпеки.

Дослідження проблематики в означеному контексті розвивалися за двома основними напрямками. Перший був зосереджений на нормативному підході, що акцентував на створенні спільноти безпеки серед колишніх ворогів [1]. Другий був зосереджений на технологічному вимірі безпеки, що поступово встановлюється за рахунок розвитку військового інструментарію [2]. Ці підходи піднімають важливі питання, що стосуються безпеки ЄС та акторів на його кордонах, але вельми поверхнево торкаються процесів, за допомогою яких формуються домовленості щодо формату забезпечення безпеки та підтримки таких домовленостей. Значною мірою йдеться про формування складної системи впливів та відповідальності в рамках класичної символічної боротьби за владу, що пояснює природу європейської безпеки на прикладі ініціативи «Східного партнерства». Теоретично дане бачення проблеми корелює з концепцією Бурд'є щодо розвитку соціальної сфери і символічної влади, і активується для того, щоб внести зміни до ієрархії влади в політичній системі, яка переформовується між різними суб'єктами в їх прагненні бути сприйнятими як легітимні агенти в процесі формування нового соціального порядку [3]. Проте у практичному вимірі європейська інтеграція зробила його й суттєво деполітизованим, шляхом надання пріоритету застосуванню функціональних і технологічних підходів.

Аналізуючи «Східне партнерство» з точки зору безпеки в прикладному аспекті, експерти логічно розміщують політику ЄС в рамках більш широкої логіки забезпечення регіональної безпеки, перш за все Європейської політики сусідства. Прагнучи, таким чином, розкрити можливості європейського проекту в контексті посилення взаємодії ЄС з його східними сусідами, трактуючи міжнародну безпеку як процес будівництва ідентичності, де центр сприймається як такий, що має законну стурбованість щодо ефективності «Східного партнерства». З метою посилення диференціації політики Брюсселя щодо зовнішніх партнерів, СП стало окремим форматом політики для східних сусідів, позитивом якого є те, що їхня європейська ідентичність була визнана, а також деякі з європейських устремлінь на майбутнє.

З іншого боку, східна політика Євросоюзу є складовою частиною регіональної середовища безпеки в Європі, а це означає, що позиціонування ЄС і сусідніх з нею країн в регіональних і глобальних структурах влади і часто мають вирішальне значення розуміння процесу [7]. Крім того, концептуальна неоднозначність ЄПС та «Східного партнерства» полягає перш за все у відсутності бачення структурування загальноєвропейського простору. Можна погодитись, що ця неоднозначність також присутня в процесі розширення ЄС, оскільки не ясно, що інтенційно рухає ЄС, щоб його збільшити: бажання об'єднати європейські народи, будівництво насамперед економічного блоку, сприяння забезпеченню безпеки за допомогою політичної перебудови периферії, або через економічний розвиток цих регіонів? Логічним також залишається питання щодо легітимності акторів – партнерів за відсутності перспективи членства. Вочевидь, що не здійснюючи подальших розширень, ЄС потребуватиме проведення реформ в рамках «Східного партнерства», починаючи з посилення його динаміки, залучення недержавних суб'єктів в якості зацікавлених сторін в процесі орієнтації на менш ієрархічної та державно-орієнтований підхід, який виявився вельми актуальним саме в Україні.

Іншим важливим концептуальним елементом побудови нового формату взаємодії є бачення моделі партнерства з державами, які не є членами ЄС. Аналіз концепції партнерства, прийнятої в рамках «Східного партнерства», дає важливі підказки, щоб пояснити, чому воно залишається проблематичним інструментом для сприяння універсалістською точки зору безпеки [8]. В рамках «Східного партнерства» залишаються недоліки ЄПС, що включають дестимулюючу форму партнерства, яка продовжує бути погано визначеною [9]. Це формулювання дозволяє припустити, що основна проблема пов'язана саме з акцентом ЄС на бюрократичному управлінні, що за своєю суттю має аполітичну динаміку й часто із запізненням реагує на розвиток подій.

За концептуалізації безпеки в Європі в залежності від позицій конкретних акторів, перш за все провідних, політика ЄС розпадається на кілька складних дилемних викликів. Перший пов'язаний з інституційним і політичним

обмеженням подальшого розширення в контексті невизначеності щодо сенсу проекту європейської інтеграції (особливо за ситуації економічної та фінансової кризи та проблем з міграційною політикою). Другим викликом є характер європейського проекту щодо зон європейської периферії, що посилює асиметричний характер партнерських відносин. Третій виклик ґрунтується на інтерсуб'єктивному характері безпекової політики ЄС, що означає, що кожен агент, який приймає правила системи змінюється сам поза історичних та об'єктивно реалістичних обставин розвитку. Орієнтуючись на модель безпеки в основі якої ідеальний тип демократії і економічного прогресу, ЄС не завжди визнає, що не існує абсолютно ідеального типу демократичної організації соціуму, що є безліч досвіду мирного соціального прогресу, і що будь – який соціальний і політичний проект має бути історично інтерпольованим [10].

Нарешті, ще один виклик має свою форму впливу, а саме те, що сам простір ЄС є простором конкуренції щодо унормування порядку загальноєвропейської безпеки між США з глобальним баченням світу і безпеки; Росії, яка діє шляхом повернення питання про військову силу порядок денний і прагне мобілізувати військовий капітал як форму соціального капіталу, де основні інвестиції були зроблені Москвою за останнє десятиліття, і де ЄС все ще залишається обмеженим актором. З іншого боку, наполягаючи на деполітизованому підході регіональної безпеки, ЄС все більше сприймається поза зв'язком з проблемами безпеки своїх партнерів / сусідів, які, як і раніше, ґрунтуються на традиційному ортодоксальному баченні національної безпеки, в тому числі щодо суверенітету.

Де – факто в Східній Європі і на Кавказі довгий час практично був відсутній ефективно діючий «європейський фактор». Призначенням програми СП й стало конвертування ресурсу «пасивного» потенціалу привабливості ЄС в політичні і економічні результати й способом запропонувати пострадянським країнам таку модель відносин, де ЄС в обмін на допомогу отримував ринки збуту і ресурси країн Східної Європи і Південного Кавказу. У ЄС вже був досвід регіональної політики, прикладами якого є «Середземноморський союз» і «Північний вимір», а на пострадянському просторі програми «Східний вимір» і «Нове сусідство». Практика продемонструвала, що ЄС часто розривається між бажанням виробити спільну загальну політику і розходженнями стартових стратегічних переваг своїх держав – членів, кожен з яких намагається схилити ЄПС в напрямку своїх геополітичних інтересів.

Таким чином, будь-які проекти щодо Східноєвропейського простору є спробою трансформувати регіональні стратегічні амбіції окремих країн до загальноєвропейських зовнішньополітичних проектів. Однак поки жоден з них не виправдав пов'язаних з їхньою практичною реалізацією очікувань. Однією з причин неуспіху слід визначити інституційну слабкість ЄС і відсутність ефективних процедур прийняття зовнішньополітичних рішень. Ускладненню партнерства сприяє питання про можливість створення нової основи загальної

зовнішньої політики ЄС в умовах нових викликів безпеки, що позначиться як на зовнішньому периметрі взаємодії, так і всередині самого Європейського союзу. Ці фактори, ймовірно, в меншій мірі, але будуть впливати і на результативність ініціатив «Східного партнерства», що потребуватиме як оновлення стратегічного формату, так й удосконалення практичних програм взаємодії.

Література

1. Buzan B., Waever O., de Wilde J. *Security: A New Framework for Analysis* / Buzan B., Waever O., de Wilde J. – Boulder, CO: Lynne Rienner Publ., 1998. – 239 p.
2. Kaldor M., Martin M., Selchow S. «Human Security: A New Strategic Narrative for Europe» / M. Kaldor, M. Martin, S. Selchow // *International Affairs*. – 2007. – 83(2) – P. 273-288.
3. Adler-Nissen, R. *Bourdieu in International Relations* / Adler-Nissen, R. – London: Routledge, 2013. – 230 p.
4. Villumsen B. Trine «Bourdieu, International relations, and European Security» / B. Villumsen // *Theory and Society*. – 2012. – 41(5) – P.451-478.
5. European Commission, «Eastern Partnership», Communication from the Commission to the European Parliament and the Council – {SEC (2008) 2974}, 03.12.2008.
6. Leonard M., Wilson A. «Introduction: Protecting the European Choice», *Protecting the European Choice*, edited by Andrew Wilson, European Council on Foreign Relations (ECFR) [Електронний ресурс] / Leonard M., Wilson A. – London, July 2014. Режим доступу: http://www.ecfr.eu/page/ECFR109_EASTERN_PARTNERSHIP_AW.pdf
7. Sadowski R. *Partnership in Times of Crisis. Challenges for the Eastern European Countries' integration with Europe* / R. Sadowski // Varsovie, Centre for Eastern Studies, Point of View– juillet 2013. – 36. – P.51-53.
8. Fule S. *Time to show stronger, more resolute and determined Eastern Partnership* [Електронний ресурс] / S. Fule // Режим доступу : http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-14-339_en.htm
9. Liberti F. «Defence Spending in Europe: Can We Do Better without Spending More?» [Електронний ресурс] / F. Liberti // *Notre Europe, Policy Paper*, 2011. – № 46. Режим доступу: http://www.notre-europe.eu/media/policy46_fliberti_en.pdf?pdf=ok
10. Delcour L. «A missing Eastern dimension ? The ENP and region-building in the post-Soviet area» / Delcour L. – *Pioneer Europe ? Testing EU's Foreign Policy in the Neighbourhood.*- Baden-Baden: Nomos, 2008. – P. 161-176.